

Круглова Вольга Валянцінаўна
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
e-mail: kruglova_olga92@mail.ru

РОЛЯ РЭАЛІЙ І СПАСОБ ІХ АЎТАРСКАГА АСЭНСАВАННЯ Ў ТВОРЧАСЦІ ЯНКІ ЛУЧЫНЫ

Анотацыя: у артыкуле ўпершыню разглядаюцца рэаліі ў творчасці Янкі Лучыны. Вызначаюцца спосабы аўтарскага асэнсавання рэалій. Сцвярджаецца, што рэалій выкарыстаны пісьменнікам для стварэння каларыту мясцовага побыту, пагружэння чытача ў эпоху падзей, якія апісваюцца ў творы.

Ключавыя словы: рэалія, паэма, нарыс, пераклад, правінцыяналізм, рукапіс, паляўнічы атрыбут, транслітэрацыя.

Olga Kruglova
Belarussian State University
e-mail: kruglova_olga92@mail.ru

THE ROLE OF REALITIES AND THE AUTHOR'S UNDERSTANDING OF THEM IN THE WORKS OF JANKA LUCINA

Abstract: the article deals with realities in the creative work of Yanka Lucina. The ways of author's understanding of reality are defined. It is stated that reality is used by the writer to create the colouring of local life, immersing the reader into the epoch of events, described in the work.

Keywords: reality, poem, essay, translation, provincialism, manuscript, hunting attribute, transliteration.

Янка Лучына – шматмоўны пісьменнік Беларусі. Ён увайшоў у гісторыю трох культур: польскай, беларускай і рускай. У большай ступені пісьменнік карыстаўся польскай мовай, радзей беларускай, і зусім няшмат твораў напісана ім па-руску. Выкарыстанне розных моў было выклікана складанымі ўмовамі існавання беларускай мовы, большай распаўсюджанасцю польскай мовы, існаванню рускай мовы ў якасці дзяржаўнай. Выбар мовы напісання твора залежаў таксама і ад адрасата. Напрыклад, паэма «Akwarelki myśliwskie» і нарыс «Z krwawych dni», верагодна, напісаны па-польску, бо прызначаліся шырокаму колу чытачоў.

Польскамоўная паэма «Akwarelki myśliwskie», мэтай якой было стварыць маляўнічасць беларускай прыроды, пазнаёміць чытача з паводзінамі звяроў і спосабамі палявання на іх, змяшчае вялікую колькасць беларускіх, у тым ліку паляўнічых, рэалій. Асобныя часткі паэмы друкаваліся ў часопісах «Жыцце» (1887 nr 25 [1],

26 [2], 1888 nr 8 [3]) і яго дадатку «*Życie ilustrowane*» (1887 [4]), а таксама ў «*Prawda*» (1896 nr 13 [5]), упершыню цалкам паэма была апублікавана ў зборніку «*Poezje*» [6].

Беларусізмы або правінцыяналізмы (як называлі іх польскія публіцысты) выдзелены курсівам. Некаторыя рэаліі аўтар тлумачыць у зноскы: «*Duszehubka – mała łódź lekka lecz nie wywróciła*» [6, s. 3], «*Kucia – wilia*» [6, s. 12], «*Omiecie – plewy*» [6, s. 30], «*Pieniek – kula kształtu walcowatego, dobra do gładkiej broni przy strzale na bliską metę*» [6, s. 32], «*Hały – odległy, niepodszyty bór, zapewne od słowa goły. Hałe błota – bez zarośli*» [6, s. 55]. Некаторыя – у самім тэксце: «*Truchtem ciągnął wóz prosty, drabinkami zwany*» [6, s. 16]. А некаторыя пісьменнік увогуле не тлумачыць, а стварае неабходны кантэкст, каб чытач сам зразумеў іх значэнне: «*Czy to polowanie, // Czy *ihryszcze* się zbierze*» [6, s. 29], «*Knieja to nie *ihryszcze!* Za piec!.. do kotucha!..*» [6, s. 47], «*Za karę ludzkich grzechów, gdy kto *głumi* dary*» [6, s. 28], «*Tu czarne bujaki // Lub inaczej *durnice* obsypany krzaki*» [6, s. 24].

У творы паказана некалькі паляўнічых абрадаў. Адзін з іх аўтар спачатку апісвае ў тэксце, а пасля тлумачыць у зноскы – дзякуючы гэтаму пісьменніку ўдалося паказаць дзеянні паляўнічага і раскрыць іх сэнс:

Starszy Czyrec nieboszczkę zaczął walić kijem,
Przygadując: A na co darłaś pszczelne ule?!
Noś teraz, dobrodziko, za to w pysku kulę!
A na co zadzierałaś, marucho przeklęta,
Konie, krowy, barany, źrebaki, cieleta?
Chciałaś i mnie nareszcie wziąć w swoje pazury?
Czekaj-że!.. Ja ci za to wezmę się do skóry!*

* Jest na Litwie zwyczaj u włościan i drobnej szlachty bicia kijem wilka lub niedźwiedzia po zastrzeleniu go przygadując: „a na co te lub inne czyniłeś szkody? – dlatego to», iżby na przyszłość chronić dobytek od wilczych zębów lub niedźwiedzich pazurów [6, s. 56].

Другі абрад аўтар апісвае ў тэксце, аднак не падае яго тлумачэння, спадзеючыся на яго шырокую вядомасць:

Schodzim się wypić wódki po czarce na głowę,
Co, jak wiecie panowie, zwie się pogrzebowe [6, s. 56].

Рукапісы маюць большую каштоўнасць – у іх значна больш тлумачэнняў, і яны больш дакладныя. У зборніку слова «*kucia*» тлумачыцца наступным чынам: «*Kucia – wilia*» [6, s. 12], а ў рукапісе: «*Kucia – wilija. Używane na Litwie. Słowo to sięga czasów pogańskich. Od bożka stawianego w kącie, zwanego – Kut*» [7].

Некаторыя рытуалы і дзеянні ў зборніку ўвогуле не патлумачаны, што ўскладняе ўспрыняцце твора. Вось прыклад размовы пана і Грышкі, які просіць даць яму магчымасць забіць мядзведзя:

– «*Oto kozioł! Przynajmniej idąc na kudłacza,
Weź-że strzelbę porządną nie kawał łomacza*

Wybieraj: czy ten sztucer, czy tę dubeltówkę,
Co ci lepsze do oka?.. Urządzisz kryjówkę, –
Połatki należyte, Bazyl ci pomoże» [6, s. 59].

Толькі дзякуючы тлумачэнню ў рукапісе можна зразумець, што пан непакоіцца пра жыццё Грышкі, таму раіць яму небяспечны спосаб палявання:

Na niedźwiedzia lub dzika-odyńca, chcąc go w nocy zabić na przesmyku lub miejscu, gdzie na żer wychodzi, robią tak zwane na Polesiu połatki – małą platformę z desek na drzewie, z kądem zaczajony strzelec, bezpiecznym sam będąc, tem lepiej mierzyć i trafić może... [7].

Забіўшы мядзведзя, Грышка расказвае пану пра тое, як адбывалася паляванне і чым завяршылася:

Przez noc całą czekałem, przyszedł o świtanu.
Gdy się bawił pod choją ze ścierwa ochłapą,
Pociągnąłem pod ucho... Przeżegnał się łapą» [6, s. 60].

Дзеянні мядзведзя, пра якія ён распавядае, да канца незразумелыя звычайнаму чытачу. Раскрыць іх сутнасць дапамагае зноскі ў рукапісе:

Niedźwiedź trafiony kulą w głowę śmiertelnie, rzeczywiście czasami chwyta się łapą za zranione miejsce, o czym myśliwi dla żartu powiadają: «przeżegnał się łapą» [7].

У прыжыццёвых публікацыях асобных частак паэмы ўзгаданыя заўвагі Янкі Лучыны прысутнічаюць. Адсутнічае толькі заўвага пасля часткі «Na głuszce». Магчыма, гэта звязана з тым, што частка «Na głuszce» друкавалася ў «Prawdzie», а іншыя ў «Жыці».

У рукапісе пасля часткі «Na głuszce» напісана наступнае:

1) Ponieważ głuszc, mieszkaniec większych, dzikich leśnych uroczysk stał się rzadkością i na Litwie, a w obrębie całego kraju już tylko tradycja została po nim, kilka słów nadmienić wypada tutaj. – Mylnie wielu nazywa śpiew głuszca tokowaniem. Cietrzewie tokują, ale nie głuszce. Śpiew głuszca składa się z klaskania dziobem i zwrótki trwającej ledwo kilka sekund, a tak cichej, że w bardzo znacznej odległości i to przez wprawne ucho strzelca odróżniany dokładnie bywa. Głuszc śpiewa bardzo wczesną wiosną, kiedy jeszcze śnieg gdzieśgdzie leży, o pierwszych brzaskach dnia, nim rozwidnieje. Myśliwy wtedy skrada się (skacze) do głuszca, robiąc po dwa najwyżej trzy kroki w czasie samego śpiewu, bo najmniejszy szelest w innym czasie budzi podejrzenie głuszca, który przestaje śpiewać wypatruje uważnie ponad szmeru i zlatuje. Najlepiej jest zasadzić (albo osadzić) głuszca wieczorem to jest podsłuchiwać po zachodzie słońca, gdzie ptak, zerwawszy się z gęstwiny siądzie ostаточно na noc! Tam będzie śpiewał rano. – Oznaką jest, że głuszc obrał sobie dogone miejsce na noc, jeżeli raz lub dwa zaśpiewa i umilknie. – Polowanie na głuszca na śpiewach jest jednym z najuciążliwszych i trudniejszych. Niektórzy panowie zbyt delikatni zwą je chłopskiem, jako tylko chłopom i dostępne i właściwe. Nam się ono wydaje jednym z najpoetyczniejszych.

2) Czarne Lady – to nie imię własne, ale w wielu miejscowościach uroczyska leśne gęste a dzikie tak się nazywają.

3) Gałęzie świerkowe, jak je lud na Litwie nazywa łapki (zapewne dla formy) umiętnie ułożone, tworzą wyśmienitą pościel, niby sprężynowo łóżko [7].

Дадзеныя заўвагі могуць быць карыснымі для прыродазнаўцаў і сведчаць пра добрае веданне аўтарам асаблівасцей жывых істот, а таксама пра выдатныя паляўнічыя здольнасці.

Дзякуючы падрабязнай дэталізацыі, Янку Лучыну ўдалося стварыць у чытача ўяўленне аб паляўнічых прыладах, прадметах адзення:

Každy miał strzelbę, torbę i topór nieduży.
Za pasem surowcowym u boku zatknięty [6, s. 37].

Найбольшую колькасць свету рэчаў у творы складаюць атрыбуты паляўнічых: *nabój, strzelba, podjazdowe sanie, kule, skórka, rura, fuzja, kurki, oszczep, niewody, oście, toporek, świek, trąba, sztucer, siekiera, rusznica, kije, wozy, bryczki, śrubki, sztempla, kurka, róg, flasze, czótenko, próch, dubeltówka...* Многія з іх адносяцца да агульнаўжывальнай лексікі і з'яўляюцца зразумелымі звычайнаму чытачу.

Адсутнасць аўтарскіх заўваг у зборніку, верагодна, звязаны з тым, што рэдактары польскіх часопісаў палічылі немэтазгодным друкаваць звесткі пра асаблівасці прыроды і побыту на тэрыторыі Паўночна-Заходняга краю. Аднак іх наяўнасць у рукапісах сведчыць аб тым, што Янка Лучына хацеў паказаць у творы адметнасць сваёй радзімы, побыту.

У нарысе «*Z krwawych dni*», які быў надрукаваны ў асобным выданні «*Z krwawych dni: epizod z powstania 1863 r. w Mińskiem*» [8], змешчаны рэаліі, што датычацца побыту падчас царскага рэжыму. Пісьменнік уводзіць іх пры дапамозе транслітэрацыі, у тэксце яны выдзелены разрэджаным шрыфтам. Большасць рэалій з'яўляюцца грамадска-палітычнымі: *car, Sobor, jamszczyk, ukaz, batuszka, padonki ruskawa obszczestwa, diejatele*. Таксама прысутнічаюць геаграфічныя (*Cirro-Cumulus, prosieki*) і этнаграфічныя (*sotnia, lasowe buty*) тэрміны. У адным выпадку пісьменнік выкарыстоўвае фразеалагічны зварот: «*nieczysta siła*» [8, s. 37]. Некаторыя рэаліі, найбольш складаныя для разумення, Янка Лучына тлумачыць у тэксце: «*leciutkie przejrzyste obłoczki (Cirro-Cumulus)*» [8, s. 20], «*mętów własnego społeczeństwa (padonki ruskawo obszczestwa)*», «*długie buty, które lasowymi nazywali moskale*» [8, s. 50], «*prosieki, to jest drogi w równej idące linii, na dwadzieścia metrów szerokie*» [8, s. 36].

Янка Лучына таксама выконваў ролю перакладчыка. Падчас узнаўлення верша Мікалая Някрасава «*Wioska zapomniana*» («Забытая деревня») [9] спатрэбіўся пераклад рускіх грамадска-палітычных рэалій. Перакладчык замяніў іх польскімі лексэмамі, адпавядаючымі тым жа службовым пасадам на тэрыторыі Польшчы або з'явам: «бурмістр» → «*wójt*», «барин» → «*pan*», «солдаты» → «*rekruty*».

У творчасці Янкі Лучыны рэаліі ўжыты для стварэння каларыту мясцовага побыту палескай вёскі, ілюстрацыі паляўнічых звычаяў, пагружэння чытача ў эпоху

барацьбы за нацыянальную свабоду і грамадскіх змен. Письменніку ўдалося яскрава паказаць асаблівасці рэчаіснасці другой паловы XIX стагоддзя.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Niestuchowski, J. Stary myśliwy / J. Niestuchowski // *Życie*. – 1887. – Nr 25. – S. 387.
2. Niestuchowski, J. Wyprawa na łosie / J. Niestuchowski // *Życie*. – 1887. – Nr 26. – S. 402.
3. Niestuchowski, J. Opowiadanie dojeżdżacza / J. Niestuchowski // *Życie*. – 1888. – Nr 8. – S. 109–110.
4. Niestuchowski, J. Przed Wilią / J. Niestuchowski // *Życie Ilustrowane: dwutygodnik ilustrowany poświęcony nauce, literaturze, sztukom pięknym, sprawom społecznym i gospodarczym, sportowi i rozrywce* / [red. Bolesław Przegaliński]. – Warszawa, 1887. – S. 27–28.
5. Niestuchowski, J. Na głuszce / J. Niestuchowski // *Prawda : tyg. polit., społeczny i literacki*. – Warszawa, 1896. – Nr 13. – S. 146.
6. Niestuchowski, J. Poezje / J. Niestuchowski. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1898. – [8], 155, [4] s.
7. Akwarelki myśliwskie. – Rękopis 5370. – Zakład Rękopisów. – Biblioteka Narodowa (Warszawa).
8. S*. Z krwawych dni: epizod z powstania 1863 r. w Mińskiem / S*. – Kraków : Skład główny w księgarni S. A. Krzyżanowskiego, 1889. – 62 s.
9. Korespondencja do Zenona Przesmyckiego. – Rękopis 2856. – Zakład Rękopisów. – Biblioteka Narodowa (Warszawa).